УДК 81’373.23=161.2(477.84)
DOI: https://doi.org/10.18524/2414-0627.2019.26.181319

О. С. Вербовецька,
канд. філол. наук,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
викладач кафедри загального мовознавства і слов’янських мов

ІНДИВІДУАЛЬНІ ПРІЗВИСЬКА, МОТИВОВАНІ ОФІЦІЙНИМИ НАЗВАМИ ОСІБ (НА МАТЕРІАЛІ АНТРОПОНІМІЇ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ)

У статті проаналізовано індивідуальні прізвиська жителів Тернопільщини, мотивовані офіційними антропонімами – прізвищем, особовим іменем носія, іменування по батькові або їх варіативним поєднанням. Визначено способи їх творення, які ґрунтуються переважно на фонетичних та лексичних асоціаціях.

Ключові слова: індивідуальне прізвисько, прізвище, особове ім’я, офіційна назва, мотив номінації.

Постановка наукової проблеми, її актуальність. Особові іменування несуть як лінгвістичну, так і екстралінгвістичну інформацію про суб’єкт і суспільство, представником якого він є. Вони «виділяють особистість у соціумі, визначають її як індивідуальну і неповторну» [1, с. 6], дають їй соціальну оцінку, є своєрідними індивідуальними мітками осіб у конкретному колективі, і колись «найменований отримував кличку як нормальний словесний знак свого часу» [12, с. 115].

Прізвиська мають високий ступінь соціальної активності, бо «суспільство, що складається із різних соціальних груп, має об’єктивну можливість представляти, маркувати індивідуумів усередині цих груп, визначаючи соціальне, майнове, рольове, професійне положення найменованих на своєрідній «ієрархічній драбині», допомагаючи створити суспільну думку про людину, керувати, у якійсь мірі, враженням про неї» [5], хоча ця соціальна інформаціє присутня в різних групах прізвиськ неоднаково.

Прізвиська виникають у колективах, у яких люди постійно спілкуються (місце проживання, праці, інших занять, хобі тощо). Ці назви вирізняються серед інших онімів неофіційної сфери (варіантів особових імен, сімейно-родових та родичівських назв) виразною мотивацією. Виникають вони внаслідок протиставлення однієї особи іншим і виділяють того, хто протиставляється усім за якоюсь ознакою: зовнішністю, характером, особливостями мовлення та ін. До причин виникнення прізвиськ М. Лесюк також відносить незручність іменування офіційними назвами [6, с. 228]. Останні, маючи обмежений репертуар, не сприяють основним функціям народнорозмовних онімів – ідентифікувати та диференціювати носія / носіїв, а також його / їх

характеризувати. Виходячи із цього, вивчення індивідуальних прізвиськ, що виникли від офіційних особових назв, є **актуальним.**

Метою нашої розвідки є аналіз індивідуальних прізвиськ, мотивованих офіційними антропонімами, з'ясування способів їх утворення. **Об'єктом дослідження** послужили індивідуальні прізвиська жителів Тернопільщини, похідні від антропонімів, а **предметом** – особливості їх утворення. **Джерелами фактичного матеріалу** послужили 1165 індивідуальних прізвиськ жителів Тернопільщини, мотивованих офіційними іменуваннями. Матеріал зібрано експедиційним шляхом з упродовж 2005–2014 років у 128 населених пунктах Тернопільської області. Серед **методів,** застосованих для аналізу матеріалу, найповніше використано структурний метод, метод етимологічного, словотвірного та статистичного аналізу. **Наукова новизна дослідження** полягає у з'ясування способів утворення індивідуальних прізвиськ жителів Тернопільської області, мотивованих особовими назвами, **теоретична цінність отриманих результатів** – в обґрунтуванні способів словотворення цих назв, а **практична** – у визначенні популярності цієї групи найменувань серед інших прізвиськ і аналізі її особливостей.

Аналіз досліджень проблеми. Ґрунтовне вивчення індивідуальних прізвиськ окремих регіонів України, різні спроби їх систематизації та класифікації подають у дисертаційних розвідках, монографіях та окремих статтях українські дослідники: П. Чучка (Закарпаття), Н. Фєдотова (Луганщина), Н. Шульська, Г. Аркушин (Західне Полісся), М. Наливайко, Г. Сеник (Наддністрянщина), О. Антонюк (Донеччина), В. Павлюк (Вінниччина); Г. Бучко та Д. Бучко (Бойківщина), Л. Кравченко (Лубенщина), М. Лесюк (Гуцульщина), Л. Ліщинська (Покуття), Р. Осташ (Галичина), В. Чабаненко (Нижня Наддніпрянщина) та ін.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Прізвиськами вважаємо неофіційні назви (поряд з варіантами особових імен, сімейно-родовими іменуваннями, родичівськими назвами, ніками, псевдонімами та позивними), що їх набуває особа в колективі відповідно до певної характерної риси, випадку з життя, аналогії та подібне з метою виокремлення з-поміж інших членів спільноти. Здебільшого прізвиська є індивідуальними, семантично мотивованими назвами, що традиційно мають негативне або нейтральне емоційне забарвлення, і найчастіше використовуються позаочі.

Індивідуальні прізвиська в сучасному антропоніміконі, будучи засобом номінації, виконують «усі функції, властиві власним назвам, а саме: ідентифікаційну, диференційну та номінативну. Крім того, вони виконують так звану корпоративну функцію, тобто є сигналом належності до певної закритої групи, до визначеного грона «втаємничених» (родина, клас, група студентів…), індивідуалізуючи й характеризуючи кожного з членів тієї групи...» [19, с. 30–31]. Р. Осташ називає комунікативну, емотивну, волюнтативну та конотативну функції індивідуальних прізвиськ [10, с. 116–117]. Загалом прізвиська в неофіційному комунікативному акті замінюють прізвища та особові імена денотата.

Мотивами номінації прізвиськ жителів Тернопільщини стали офіційні особові іменування, зовнішні та внутрішні ознаки денотатів, особливості їх поведінки, мовлення, професія, посада та рід заняття носія, місце його проживання чи походження, соціальний статус, сімейні, родинні стосунки чи життєва ситуація, пов'язана з денотатом. Крім антропонімів, мотивованих ознаками чи діями носія, виділяємо прізвиська, мотивовані особливостями, притаманними не самому денотатові,

а членові його сім'ї або родичу, тобто денотати номіновані опосередковано через особливості інших осіб (самі родичі такого прізвиська не мають).

Відантропонімні прізвиська мотивовані назвами – прізвищами, особовими іменами та іменами по батькові денотатів та варіативними поєднаннями цих назв, а також іменуваннями інших осіб (родичів, знайомих та ін.). При цьому до прізвиськ не відносимо родичівські (структурно утворені за специфічними моделями іменування за назвою родича) та сімейно-родові іменування (спадкові неофіційні назви родини загалом та її членів зокрема), які теж можуть мати відантропонімне походження, а також офіційні варіанти особових імен. Критерієм розмежування останніх та прізвиськ, похідних від особових імен, вважаємо можливість повторної номінації цим онімом ще якогось денотата в колективі.

Польська дослідниця А. Мишка вважає, що прізвиська, утворені від антропонімів, мають двояку мотивацію: денотат або не має яскравої диференційної ознаки з-поміж членів колективу, тому важко творити прізвиська за асоціаціями з його виглядом, характерними рисами, поведінкою, або ж має цікаве прізвище або ім'я, що викликає асоціації [20, с. 269].

У зібраному і проаналізованому матеріалі виділяємо прізвиська, утворені на основі загальних фонетичних або/та лексичних асоціацій з офіційною назвою носія; на основі індивідуальних нетипових, підсвідомих асоціацій номінатора; а також назви, утворені морфологічним способом (усічення, деформація та суфіксація офіційної назви).

Асоціативність у процесі творення прізвиськ відіграє особливу роль, бо передає культурологічні особливості народу, специфіку мисленнєвих процесів. Прізвисько виступає «стимулом асоціативного переосмислення семантики» іншої назви [17, с. 8], а сам процес його творення є «вербалізацією певного виду асоціацій у формі тексту» [4, с. 67]. У процесі творення прізвиська прізвище сприймається як звукокомплекс, який потім розпізнається і відбивається в умовному образі, що вже існує у свідомості номінатора, або, дуже часто, у колективній свідомості.

Прізвиська, мотивовані особовими іменами денотатів, за результатами нашого дослідження, становлять 9,8% від усіх індивідуальних прізвиськ. Такі назви виникли внаслідок асоціації імен денотатів з іменуваннями історичних осіб, політичних та культурних діячів, а також іменуваннями літературних персонажів: *Бандера* (ім'я денотата Степан, пор. Степан Бандера), *Ілліч* (Володимир, пор. Володимир Ілліч Ленін), *Трясило* (Тарас, пор. Тарас Трясило); *Ринат Ахметов* (Рената); *Джексон* (Михайло, пор. Майкл Джексон), *Остап Вишня* (Остап), *Яремчук* (Назарій, пор. Назарій Яремчук); *Онєгін* (Євген, пор. Євгеній Онегін), *Чебурашка* (Геннадій, пор. Крокодил Гена і Чебурашка) та ін. Прізвиська такого типу дослідники кваліфікують як прецедентні. Цей феномен вивчали Ю. Караулов, О. Земська, В. Красних, О. Нахімова та ін. О. Нахімова прецедентні назви вважає «важливою частиною національної культури та мовної картини світу, яскравим показником специфіки народної самосвідомості, рефлексії нації на власну історію та культуру», а також вважає їх ефективним засобом етичної, естетичної, утилітарної, нормативної, емоціональної, інтелектуальної оцінки наших сучасників, за допомогою їх зіставлення з людьми, які жили в інших історичних умовах, або з персонажами художніх творів [7, с. 12]. С. Богдан вважає такі прізвиська семантично ще і кваліфікативними [2, с. 9–10]. Асоціація відбувається як з іменами загально відомих осіб чи персонажів, так і з іменами осіб, відомих в окремому мікроколективі: *Ярковий* (ім'я денотата Іван, пор. Іван Ярковий – на той час перший секретар обкому).

Значна частина прізвиськ, мотивованих особовими іменами денотатів, утворена шляхом римування: *Бурий* (ім'я денотата Юрій), *Гасьо* (Івасьо), *Криса* (Лариса), *Шоколадка* (Владка <Володимира), *Юрець-скворець* (Юрець <Юрій), *Сапутова петелька* (Анелька <Анелія) та ін. Такі прізвиська переважно функціонують у дитячих колективах. М. Худаш указує на те, що різного роду передражнювання, обзивання та присвоювання кличок між дітьми – давні і загальновідомі. Він підтверджує і той факт, що «такі невинні «продукти» дитячої творчості могли «присихати» до людини на все її життя, а потім і передаватися спадково як рідкісні прізвиська...» [18, с. 122].

Нетрадиційні утворення від особових імен денотатів стали мотивами утворення прізвиськ: *Брисько* (Борис), *Варвашка* (Варвара), *Васісьо* (Василь), *Галяля* (Галина), *Гальондра* (Галина), *Люсьта* (Людмила), *Марахейда* (Марія), *Ориха* (Орест), *Пепа* (Петро), *Рисьо* (Орест), *Тона* (Антон) та ін.

У групі прізвиськ, мотивованих особовими іменами денотатів, є багато назв, утворених шляхом звукової асоціації з апелятивами: *Гринчак* (ім'я денотата Григорій, пор. місц. гранчак «склянка з гранями»), *Женьшень* (Євген), *Зенітка* (Зеновія), *Костиль* (Костя), *Молекула* (Микола), *Огірок* (Ігор), *Олень* (Олена), *Хрустик* (Христина) та ін.

На межі між прізвиськами і варіантами офіційних імен є група назв, що відображає молодіжні варіанти, близькі до жаргонізмів: *Вальок* (ім'я денотата Валентин), *Вєталь* (Віталій), *Воха* (Володимир), *Гинос* (Євген), *Дімонич* (Дмитро), *Назік*, *Назя* (Назар), *Натаха* (Наталія), *Руля* (Руслан), *Сєрий* (Сергій) та ін.

Дитяча вимова особових імен зафіксована в прізвиськах, що відображають перекручення імені, усічення його частини для полегшення вимови або заміну одних звуків іншими: *Гатола* (ім'я денотата Микола), *Няньцьо* (Іван), *Яригон* (Іларіон); *Айлик* (Михайлик <Михайло), *Іцьо* (Вітьо <Віктор), *Міка* (Марійка <Марія), *Вомко* (Ромко <Роман), *Каня* (Катя <Катерина), *Макаль* (Макар), *Мигола* (Микола), *Танась* (Тарас), *Шаша* (Саша <Олександр) та ін. Такі прізвиська масові й становлять 25% від усіх, мотивованих особовими іменами. Дорослі кваліфікують їх як особливий варіант свого імені і сприймають як нейтральну назву або виразно пейоративу.

В окремих мікроколективах у функції прізвиськ активно вживаються діалектні варіанти особових імен із протетичними приголосними, що передають специфічну вимову голосних і приголосних звуків, а також іншомовні варіанти або утворення від них: *Волька* (ім'я денотата Ольга), *Гандрей* (Андрій); *Хведько* (Федір); *Аннушка* (ім'я денотата Ганна), *Ванцьо*, *Яник*, *Ясьо*, *Янко* (Іван), *Даніла* (Данило), *Джордж* (Георгій), *Любаша* (Любов), *Маріель* (<Марія), *Марчело* (Мар'ян), *Мікі*, *Міхал*, *Мішель* (Михайло) та ін. Окремі імена утворюють варіанти-прізвиська, частина з яких не вживається як варіанти імені певної антропосистеми, а лише виявляють типові для конкретного антропонімікону форманти: *Патрік*, *Педро*, *Петльос*, *Петруха*, *Петручо*, *Петруша*, *П'єр*, *Пікіто* (Петро).

Прізвиськами стали також особові імена або варіанти імен, відмінні від імен денотатів, але співзвучні із ними: *Алік* (ім'я денотата Альберт), *Андрон* (Андрій), *Геля* (Галина), *Лейла* (Олександра), *Ернест* (Орест), *Микита* (Михайло), *Юзик* (Юліан) та ін.

В окремих антропоніміконах Тернопільщини у функції прізвиськ можуть виступати традиційні варіанти імен або поодинокі імена, які в конкретній спільноті не відповідають загальноприйнятим. Подаємо тільки ті приклади, які в процесі збору матеріалу були кваліфіковані як прізвиська: *Адасьо* (ім'я денотата Адам), *Варварцюня* (Варвара), *Віцьо* (Вітя <Віктор), *Ганничка* (Ганна), *Гринь* (Григорій), *Йоцька* (Йосипа), *Миколюнцьо* (Микола), *Молька* (Емілія), *Романець* (Роман), *Юдко* (Юда) та ін. В інших антропонімних колективах ці іменування виступають варіантами імен на основі того,

що виконують функцію ідентифікації, нами ж кваліфіковані як прізвиська, бо не лише ідентифікують, а й сприяють диференціації носія на основі цього іменування.

Для невеликої спільноти – сім'ї або родини – вживаються внутрішньосімейні прізвиська. Ці назви передають почуття та емоції номінатора, його ставлення до найменованого. М. Худаш відзначає, що одна категорія вуличних дитячих прізвиськ «уже в своїй основі мала тенденцію закріплюватись за людиною і передаватись по спадку – це насамперед різні пестливі назви, які давали своїм дітям батьки або родинне оточення, але які потім виходили поза родинну сферу, підхоплювалися сусідами й вуличним оточенням і нерідко навіть витісняли з ужитку офіційне власне ім'я людини». Сюди учений відносить пестливі, здрібнілі відапелятивні особові назви та часом «до невпізнання здеформовані в напрямку здрібнення й пестливості церковно-християнські власні імена...» [18, с. 123]. Внутрішньосімейні іменування, мотивовані особовими іменами денотата, знайшли своє відображення у прізвиськах: *Ганютка* (ім'я денотата Ганна), *Дзюна* (Ольга), *Льолік* (Ілона), *Морка* (Марко), *Няньця* (Іванця) та ін.

Прізвиська, мотивовані прізвищами носіїв, становлять особливу групу назв за вживанням і за утворенням. Складають вони 12,1% від усіх аналізованих прізвиськ.

Відпрізвищеві деривати були предметом зацікавлення багатьох учених. Одні з них зараховують такі утворення до окремої групи неофіційних іменувань (Ю. Редько, М. Тимінський), інші – до індивідуальних прізвиськ (О. Виборнова, Г. Мезенка, З. Нікуліна, Н. Ушаков, Н. Фєдотова). Дослідники наголошують на номінативній і комунікативній функціях зазначених онімів, а ще вказують на відсутність у них оцінної характеристики. З. Нікуліна вважає, що в семантичному плані відпрізвищеві деривати є немаркованими і «характеризуються нульовою внутрішньою формою» [9, с. 90].

До відпрізвищевих прізвиськ ми відносимо такі антропоніми, які утворені шляхом структурної чи фонетичної деформації прізвища або ж викликають асоціації з відповідними іменами чи апелятивами. Їх функції та сфера вживання, за даними опитування, відповідають основним ознакам «власне» прізвиськ. Не зараховуємо до прізвиськ андроніми, патроніми, матроніми, гінеконіми та інші родинні іменування, утворені від прізвища. Останні творяться за допомогою спеціальних формантів і мають на меті показати спорідненість членів родинного угрупування, а не диференціювати носіїв (є окремою групою неофіційних іменувань – родичівськими назвами).

Відпрізвищеві прізвиська творяться морфологічними та неморфологічними способами. Серед морфологічних виділяємо: а) усічення: *Коха* (прізвище денотата Кохановський), *Ружа* (Ружицький), *Скіл* (Яскілка), *Тата* (Татарин), *Тюх* (Вертюх), *Шева* (Шевченко), *Яся* (Ясочинський) та ін. Частина прізвищ зазнає усічення, іноді оформленого закінченнями **-а** або **-о**; б) суфіксацію: *Вовчик* (Вовк), *Глушко* (Глух), *Демидасик* (Демидась), *Дудочка* (Дутка), *Кліщик* (Кліщ), *Когутяга* (Когут), *Кукурузкін* (Кукурудза), *Сороченя* (Сорока) та ін.; в) усічення та суфіксацію одночасно: *Дашок* (Дашкевич), *Коханіца* (Кохановський), *Палита* (Палиця), *Табака* (Табачний) та ін. Проте кваліфікувати всі перелічені прізвиська як морфологічні деривати не цілком доречно, оскільки утворення нової назви цим способом у більшості випадків не виключає асоціативного компонента. Про це свідчать такі прізвиська, у яких присутнє зворотне словотворення (редеривація) з асоціацією до імен, від яких утворено прізвище, а також до апелятивів, звуконаслідувальних слів: *Аврам* (прізвище денотата Авраменко), *Берко* (Берчук), *Лавро* (Лавренко), *Максим* (Максим'як), *Остап* (Остап'юк), *Семен* (Семенчук); *Акула* (Акулич), *Веселий* (Веселов), *Гуня* (Гунько), *Костиль* (Костельнюк), *Кубік* (Кубішин), *Король* (Королюк), *Монастир* (Монастирський), *Лаба* (Лабатий), *Сало* (Салій), *Святий* (Світенький), *Скрипка*

(Скрипчук). Така редеривація відбувається не завжди послідовно. Г. Сеник, наприклад, стверджує, що «прізвиська утворюються від прізвищ (особливо на основі асоціацій і шляхом нульової суфіксації) не просто одним деривaційним кроком (граматично), а тільки тоді, коли нове асоціативне слово чи частина прізвища будуть відповідати певним якостям денотата» [13, с. 44]. П. Поротников прізвища типу *Герасим*<Герасим'як називає епонімами, зазначаючи, що це «частина прізвища, отримана в процесі усічення прізвищевих суфіксів або непохідна основа прізвища» [11, с. 70].

Шляхом звукової асоціації утворені прізвиська, у яких асоціатом послужили імена або прізвища інших осіб, а також клички тварин: *Джора* (Джердж), *Мойша* (Майсаковський); *Бобул* (прізвище денотата Бобко, пор. Іво Бобул), *Кармелюк* (Кальмук), *Ленін* (Лень), *Маодзедун* (Дзядик); *Барсік* (Бартусевич), *Вуді* (Вудка, пор. Дятел Вуді) та ін. Проте набагато частіше прізвиська твориться за асоціацією до апелятивів, нерідко діалектних лексем: *Бальон* (прізвище денотата Балой), *Білка* (Більчук), *Корабель* (Коробій), *Кошмар* (Качмар), *Кутя* (Кутко), *Легенда* (Легета), *Масло* (Маслій), *Миска* (Миськів), *Решето* (Решетуха), *Слоїк* (Слойко), *Фара* (Фаріон), *Фасолька* (Соляк) та ін.

Перекручення прізвищ та звукова асоціація послужили мотивом появи назв *Атаман* (Марфіян), *Живчик* (Чевжик), *Папай* (Патрай), *Паровозник* (Поворозник) та ін.

Досить часто форма прізвиська, мотивованого прізвищем денотата, утворена внаслідок римування. Його зазнає як повна, так і усічена чи суфіксальна основа прізвища: *Люнда* (прізвище денотата Гунда, пор. гунда – люнда), *Попа* (Нездропа); *Кадило* (Данилишин, пор. Данило – кадило), *Чок* (Гусачок) та ін.

Індивідуальні або віддалені асоціації, для яких інформатори не навели переконливих пояснень, але, за їх твердженнями, саме прізвища є їх мотивами, зумовили появу прізвиськ: *Батон* (Буртак), *Ґа-ґа* (Огоновський), *Кико* (Кейзор), *Кобзон* (Козак), *Конефа* (Наконечний), *Портрет* (Петренко), *Супермен* (Супрович), *Чапа* (Чопіло) та ін.

За шляхом утворення лексичних асоціацій Н. Фєдотова поділяє відпрізвищеві прізвиська-асоціати на такі групи: 1) утворення за синонімічним співвідношенням, у які вступають апелятиви (*Гайка* від Болт); 2) за антонімічними відношеннями (*Чорний* від Білий); 3) за асоціацією суміжності понять (*Бджола* від Пасічник); 4) за асоціацією належності апелятивів до одного класу чи виду (*Кабачок* від Гарбуз); 5) за асоціацією родо-видових та видо-родових відношень апелятивів (*Русак* від Заєць); 6) за спільністю функцій апелятивів (*Сандаль* від Лаптіков); 7) від стійкого сполучення слів (*Палка* від Йолкіна) [3, с. 19].

Лексичні асоціації, які виражаються синонімами, антонімами, росіянізмами, діалектизмами, стали причиною утворення прізвиськ: *Повар* (Кухар), *Прянік* (Корж); *Ріпатий* (Гладкий), *Сальоний* (Солодкий); *Пітух* (Когут), *Рижий* (Рудик), *Сокира* (Топоренко), *Травень* (Май); *Куций* (Заєць), *Пляцок* (Паляниця) та ін. Асоціатами окремих назв виступають іменування відомих осіб: *Гаврантіч* (Горан, пор. Горан Гавранчич), *Ісая* (Пророк, пор. пророк Ісая), *Князь* (Данило, пор. Данило Галицький) та ін. Асоціація за належністю до одного класу назв представлена прізвиськами: *Галеретка* (Кисіль), *Горобчик* (Синиця), *Горох* (Вівсяний), *Йогурт* (Сметана), *Капуста* (Буряк), *Коблик* (Карась), *Смерека* (Сосна), *Поні* (Кобилянський) та ін.

Прізвища не виконують характеристичної функції, тому й прізвиська, мотивовані ними, не завжди здатні її виконувати, хоча зрідка ця функція виявляє себе у доборі лексеми-асоціата із відповідним забарвленням: *Куций* (прізвище денотата Заєць) та ін.

Про те, що відпрізвищеві деривати можуть виконувати і виконують функцію прізвиська, свідчить бажання номінаторів хоч частково відрізнити нове іменування від самого прізвища. Так, у нашому дослідженні виявлені відпрізвищеві прізвиська: *Сава* (прізвище Савка) і *Савка* (Сава). Однотиповість номінації підтверджують і прізвиська *Цибуля* і *Цибулька*, утворені від прізвищ Цибулько, Цибульський, причому від останнього в одному населеному пункті утворена назва *Цибуля*, в іншому – *Цибулька*.

Прізвиська, мотивовані іменами по батькові денотатів. Такі антропоніми функціонують у формах фонетичних видозмін, редеривatів або асоціатів: *Апанович* (Степанович – ім'я денотата по батькові), *Пилипічка* (Пилипівна); *Кубась* (Якубович), *Яковунь* (Якович); *Абрикович* (Ваврикович), *Бронь* (Броніславович), *Карамелька* (Корнелівна), *Кефір* (Никифорівна), *Нуф-Нуф* (Онуфріївна) та ін. Становлять вони 0,8%.

В окремих населених пунктах офіційні імена по батькові деяких денотатів виконують функцію прізвиськ, оскільки є нетиповими для конкретного антропонімікону: *Валентинович* (денотат по батькові Валентинович), *Ільківна* (Іллівна) та ін. У формі прізвиськ виступають іменування носія за особовим ім'ям та ім'ям по батькові: *Ольга Василівна* (денотат Ольга Василівна), *Іван Іванович* (Іван Іванович). На тлі відсутності таких іменувань у неофіційному антропоніміконі вони мають негативну конотацію.

Імена та імена по батькові денотатів на Тернопільщині стали мотивом виникнення назв за асоціаціями: *Ленін* (Володимир Ілліч), *Тьоркін* (Василь Терентійович). Злиттям основ утворено прізвисько *Матрасівна* (денотат Марія Тарасівна), редуплікацією – *Ром-Ромочка* (Рома Романівна).

Н. Ушаков і В. Васильєва зазначають, що прізвиська бувають ще й ініціальними [16, с. 105]. Ініціали прізвища та імені, імені по батькові представлені в прізвиськах: *Веве* (денотат з ініціалами прізвища та імені ВВ), *Йойо* (Йосип Йосипович), *Мака* (Максим Кавка), *Міма* (Міша Мацьопа); *Рад* (РАД <Рогатинський Андрій Денисович), *Чіб* (ЧІБ <Чохрій Іван Богданович) та ін. Останні утворені від офіційних іменувань, у яких хоч один компонент починається з голосного звука. Про мотиви виникнення деяких прізвиськ не можемо надати достовірної інформації, оскільки інформатори не погодились оприлюднити їх офіційні іменування, хоча ними пояснили їх утворення: *Ара, Бім, Лев, Маз, Оем* та ін.

Відантропонімні прізвиська досліджуваного антропонімікону мотивом номінації мають офіційні іменування не самого денотата, а члена сім'ї або його родича: *Іван Маринкович* (ім'я матері Марія), *Катеруся* (мати Катерина), *Янечка* (мати Іванна). Особові імена обох батьків стали причиною виникнення прізвиська *Сяндуня* (батько на ім'я Сян <Олександр, мати – Дуня <Євдокія). Такі назви не є поширеними, оскільки мотивація іменування не є актуальною для денотата.

В основах декількох прізвиськ жителів Тернопільщини виявлені особові назви, проте мотиви їх виникнення не з'ясовані: *Марфа, Петро, Філько* та ін.

Основні функції індивідуальних прізвиськ – ідентифікація, диференціація та характеристика денотата – не однаково виражають усі групи цих назв. О. Суперанська вважає, що «здатність не тільки виражати, але і поєднувати в семантичній структурі основне значення і додаткові конотації не в однаковій мірі притаманна усім прізвиськам» [14, с. 27]. З. Нікуліна виділяє характеризуючі і нехарактеризуючі назви [9, с. 88]. Відантропонімні назви, за незначним винятком асоціативних, не здатні дати характеристику особі, оскільки прізвищем чи особовим ім'ям охарактеризувати особу

не завжди можливо. Емоційна оцінка, а відтак, і забарвлення такого прізвиська може передаватись хіба лексемою, що має відповідну конотацію.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, індивідуальні прізвиська – це мотивовані назви, які індивідуалізують особу, диференціюють її з-поміж інших в колективі. Проведений аналіз показує, що домінуючими мотивами виникнення індивідуальних прізвиськ на Тернопільщині є ті, що мають високу інформативність і добре виконують функцію ідентифікації – це офіційні антропоніми. Ці назви становлять 22,7% від усіх зібраних та проаналізованих індивідуальних прізвиськ. Мотивами індивідуальної неофіційної прізвиськової номінації на Тернопільщині офіційні назви стають традиційно у тому випадку, якщо денотат не має ніякої примітної ознаки або особливостей. Поширення відантропонімних іменувань пояснюємо доступністю, відкритістю для номінатора офіційної інформації про денотата та відсутністю потреби пояснення мотиву виникнення назви. Результати нашої розвідки можуть послугувати для дослідження прізвиськ на загальноукраїнському антропонімному ґрунті, а також при дослідженні шкільних прізвиськ Тернопільщини.

Література

1. *Антонюк О. В.* Прізвисько як елемент комунікативного акту. *Записки з ономастики*. Одеса : Астропринт, 2015. Вип. 18. С. 6–15.

2. *Богдан С. К.* Варіанти власних імен у прибузьких говірках. *Проблеми регіональної ономастики.* К. : В-во НАНУ Інститут української мови, 1994. С. 9–10.

3. *Бренер Н. М.* Відпрізвищеві прізвиська-асоціати Луганщини. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного ун-ту. Серія: Мовознавство*. Тернопіль : ТДПУ, 2003. Вип. І.Ч. ІІ. С. 18–21.

4. *Бренер Н. М.* Сприйняття та інтерпретація прізвиськ Луганщини. *Традиційне і нове у вивченні власних імен*. Горлівка : Вид-во ГДПІІМ, 2005. С. 67–69.

5. *Денисова Т. Т.* Прозвища как вид антропонимов и их функционирование в современной речевой коммуникации: на материале прозвищ Шумячского и Ершичского районов Смоленской области: дис. … канд. филол. наук [Электронный ресурс] Смоленск, 2007. 195 с. URL: http://www.dissercat.com/content/ prozvishcha -kak -vid-antroponimov-i-ikh-funktsionirovanie-v-sovremennoi-rechevoi-kommunikatsi

6. *Лесюк М.* Прізвиська жителів гуцульських сіл. *Przezwiska i przydomki w językach słowiańskich.* Cz. I. / pod red. St. Warchoła. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. S. 227–240.

7. *Нахимова Е. А.* Имена русских царей как прецедентное поле в современных росийских СМИ. *Вести Пермского университета*. 2009. № 2. С. 12–19.

8. *Никулина З. П.* К вопросу о классификации индивидуальных прозвищ. *Вопросы лексики и грамматики русского языка*. Кемерово. 1974. Вып. 1. С. 143–157.

9. *Никулина З. П.* О структуре и формировании семантики прозвищ. *Семантическая структура слова*. Кемерово. 1984. С. 88–96.

10. *Осташ Р. І.* Із життя сучасних українських прізвиськ. 2 *Українське і слов'янське мовознавство*. Ужгород. 2001. Вип. 4. С. 408–412.

11. *Редько Ю.* Словник сучасних українських прізвищ : у 2-х т. Львів. 2007. Т. 1: А–М. XXVI. 720 с.

12. *Селищев А. М.* Происхождение русских фамилий, личных имен и прозвищ. *Ученые записки МГУ*. М. 1948. Вып. 128. Кн. 1. С. 127–152.

13. *Сеник Г. В.* Трансонімізовані прізвиська. *Записки з ономастики*: Одеса: Астропринт, 2001. Вип. 5. С. 42–45.

14. *Суперанская А. В.* Теория и методика ономастических исследований / отв. ред. д-р филол. наук А. П. Непокупный. М. : Наука, 1986. 256 с.

15. *Тимінський М. В.* До проблеми мотиваційної класифікації сучасних індивідуальних прізвиськ. *Мовознавство*. 1987. № 3. С. 64–68.

16. *Ушаков Н. Н., Васильева В. Д., Клюева Н. П.* О грамматических особенностях прозвищных имен. *Ономастика и грамматика*. М. : Наука, 1981. С. 98–122.

17. *Фєдотова Н. М.* Сучасні прізвиська Луганщини: когнітивна прагматика творення тексту оніма: автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2008. 20 с.

18. *Худаш М. Л.* До питання класифікації українських прізвищевих назв XIV–XVIII ст. *З історії української лексикології*. К.: Наук. думка, 1980. С. 96–160.

19. *Abramowicz Z.* Nieoficjalne nazwy osobowe na polsko-wschodniosłowiańskim pograniczu. *Przezwiska i przydomki w językach słowiańskich.* Cz. I. / pod red. Stefana Warchoła. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Ńurie-Skłodowskiej, 1998. S. 165–179.

20. *Myszka A.* Przezwiska młodzieżowe – nowe struktury, nowe bazy semantyczne. *Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze*. Kraków: PANDIT, 2007. S. 267–279.

References

1. Antonyuk, O. V. (2015), *Nickname as an element of communicative act* [*Prizvysko yak element komunikatyvnogo aktu*], Zapysky z onomastyky, Odesa : Astroprynt, Vyp. 18, pp. 6–15.

2. Bogdan, S. K. (1994), *Variants of proper names in the dialects of Pribuzhskoye* [*Varianty vlasnych imen u prybuzkych govirkach*], Problemy regionalnoyi onomastyky, K. : V-vo NANU Instytut ukrayinskoyi movy, pp. 9–10.

3. Brener, N. M. (2003), *Nicknames-associates Lugansk* [*Vidprizvyshhevi prizvyska-asociaty Luganshhyny*], Naukovi zapysky Ternopilskogo derzhavnogo pedagogichnogo un-tu. Seriya: Movoznavstvo, Ternopil : TDPU, Vyp. I, Ch. II, pp. 18–21.

4. Brener, N. M. (2005), *Perception and interpretation of nicknames of Luhansk region* [*Spryjnyattya ta interpretaciya prizvysk Luganshhyny*], Tradycijne i nove u vyvchenni vlasnych imen, Gorlivka : Vyd-vo GDPIIM, pp. 67–69.

5. Denisova, T. T. (2007), *Nicknames as a kind of anthroponyms and their functioning in modern speech communication: on the material of nicknames of Shumyachsky and Ershichsky districts of Smolensk region: Author's thesis* [*Prozvishha kak vid antroponimov i ih funkcionirovanie v sovremennoj rechevoj kommunikacii: na materiale prozvishh Shumjachskogo i Ershichskogo rajonov Smolenskoj oblasti: dis.*], Smolensk, 195 p., URL: http://www.dissercat.com/content/ prozvishcha -kak -vid-antroponimov-i-ikh-funktsionirovanie-v-sovremennoi-rechevoi-kommunikatsi http://www.dissercat.com/content/ prozvishcha -kak

6. Lesyuk, M. (1998), *Nickname of the inhabitants of the Hutsul villages* [*Prizvyska zhyteliv guczulskych sil*], Przezwiska i przydomki w językach słowiańskich. Cz. I. Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 227–240.

7. Nahimova, E. A. (2009), *The names of Russian kings as a precedent field in the modern Russian media* [*Imena ruskih carej kak precedentnoe pole v sovremennyh rosijskih SMI*], Vesti Permskogo universiteta, № 2, pp. 12–19.

8. Nikulina, Z. P. (1974), *On the classification of individual nicknames* [*K voprosu o klassifikacii individualnyh prozvishh*], Voprosy leksiki i grammatiki russkogo jazyka, Kemerovo, Vyp. 1, S. 143–157.

9. Nikulina, Z. P. (1984), *On the structure and formation of the semantics of nicknames* [*O strukture i formirovanii semantiki prozvishh*], Semanticheskaja struktura slova, Kemerovo, pp. 88–96.

10. Ostash, R. I. (2001), *From the life of modern Ukrainian nicknames. 2* [*Iz zhyttya suchasnych ukrayinskych prizvysk. 2*], Ukrayinske i slovyanske movoznavstvo, Uzhgorod, Vyp. 4, pp. 408–412.

11. Redko, Yu. (2007), *Dictionary of modern Ukrainian surnames : in 2 t.* [*Slovnyk suchasnych ukrayinskych prizvyshh : u 2-x t.*], Lviv, T. 1 : A–M, XXVI, 720 p.

12. Selishhev, A. M. (1948), *Origin of Russian surnames, personal names and nicknames* [*Proishozhdenie russkih familij, lichnyh imen i prozvishh*], Uchenye zapiski MGU, M., Vyp. 128, Kn. 1, pp. 127–152.

13. Senyk, G. V. (2001), *Transante nicknames* [*Transonimizovani prizvyska*], Zapysky z onomastyky, Odesa : Astroprynt, Vyp. 5, pp. 42–45.

14. Superanskaja, A. V. (1986), *Theory and methods of onomastic research* [*Teorija i metodika onomasticheskih issledovanij*], M. : Nauka, 256 p.

15. Tyminskyj, M. V. (1987), *On the problem of motivational classification of modern individual nicknames* [*Do problemy motyvacijnoyi klasyfikaciyi suchasnych indyvidualnych prizvysk*], Movoznavstvo, # 3, pp. 64–68.

16. Ushakov, N. N., Vasileva, V. D., Kljueva, N. P. (1981), *About grammar providnig names* [*O grammaticheskih osobennostjah prozvishhnyh imen*], Onomastika i grammatika, M. : Nauka, pp. 98–122.

17. Fyedotova, N. M. (2008), *Modern nicknames of Luhansk region : cognitive pragmatics of creation of the onim text : Author's thesis* [*Suchasni prizvyska Luganshhyny: kognityvna pragmatyka tvorennya tekstu onima: avtoref. dys.*], Charkiv, 20 p.

18. Chudash, M. L. (1980), *The question of classification of the Ukrainian familijny names of the XIV-XVIII centuries* [*Do pytannya klasyfikaciyi ukrayinskych prizvyshhevych nazv XIV–XVIII st.*], Z istoriyi ukrayinskoyi leksykologiyi, K.: Nauk. dumka, pp. 96–160.

19. Abramowicz Z. Nieoficjalne nazwy osobowe na polsko-wschodniosłowiańskim pograniczu / Z. Abramowicz // Przezwiska i przydomki w językach słowiańskich. Cz. I. – Lublin: Wyd-wo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. – Pp. 165–179.

20. Myszka A. Przezwiska młodzieżowe – nowe struktury, nowe bazy semantyczne / A. Myszka // Nowe nazwy własne – nowe tendencje badawcze. – Kraków: PANDIT, 2007. – Pp. 267–279.

О. С. Вербовецкая,

Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка,
кафедра общего языкознания и славянских языков

ИНДИВИДУАЛЬНЫЕ ПРОЗВИЩА, МОТИВИРОВАННЫЕ ОФИЦИАЛЬНЫМИ НАЗВАНИЯМИ (НА МАТЕРИАЛЕ АНТРОПОНИМИИ ТЕРНОПОЛЬЩИНЫ)

В статье проанализированы индивидуальные прозвища жителей Тернопольщины, мотивированные официальным антропонімами – фамилией, личным именем носителя, именования по отцу или их вариативным сочетанием. Определены способы их создания, основанные преимущественно на фонетических и лексических ассоциациях.

Ключевые слова: индивидуальное прозвище, фамилия, личное имя, официальное название, мотив номинации.

O. S. Verbovetska,
Ternopil National Pedagogical University named by Volodymyr Hnatiuk,
Department of General Linguistics and Slavic languages

INDIVIDUAL NICKNAMES, MOTIVATED THE OFFICIAL NAMES OF THE ENTITIES (BASED ON THE ANTHROPONYMIC MATERIAL OF TERNOPIL REGION)

The article analyzes the individual nicknames of residents of Ternopil region, motivated by the official anthroponyms – the name, the personal name of the bearer, the naming of the father or their variative combination. It is revealed that this group of names is quite numerous and makes 22,7% from all analyzed individual nicknames of inhabitants of the Ternopil region. Such nicknames are formed on the basis of General phonetic and / or lexical associations with the official name of the bearer or on the basis of individual atypical, subconscious associations of the nominator. There are also names formed morphologically (truncation, deformation and suffixation of the official name). The motivations behind nicknames from personal names is dialectal, foreign, domestic or distorted or «kids» versions of names and such that are atypical for a particular anthropolog team.

Attention is paid to the distinction between their own personal names and nicknames, as well as Ivanovna variants of surnames and individual names. The signs and functional load of nicknames motivated by official anthroponyms are designated. Pointed out that triskova nicknames are not always a function of the characteristics of the denotatum and not often have a pejorative connotation.

Key words: individual nickname, surname, personal name, official name, motive of nomination.